

Zwierciadło muzyki

BIBLIOTEKA

CHRISTIANITAS

Antonina Karpowicz-Zbińkowska

Zwierciadło muzyki

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Projekt okładki:

Zofia Herbich

Na okładce wykorzystano obraz Gustava Klimta, *Muzyka II*

Redakcja:

Elżbieta Wiater

Korekta:

Aldona Ibek

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

L.dz. 9/2016, Tyniec, dnia 8.01.2016

† Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie pierwsze: Kraków 2016

ISBN 978-83-7354-594-6

Copyright © 2015 by Antonina Karpowicz-Zbińkowska
i Wydawnictwo Tyniec

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów
ul. Benedyktyńska 37, 30–398 Kraków
tel. +48 (12) 688-52-90, tel./fax: +48 (12) 688-52-95
e-mail: wydawnictwo@tyniec.com.pl
zamowienia@tyniec.com.pl
www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów
druk@tyniec.com.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Słowo wstępne	9
Rozdział I	
<i>Speculum musicae</i>	13
Co ma muzyka do duszy?	15
Muzyczność ludzkiej natury	27
Na co komu dziś muzyka sfer?.	51
<i>Musica speculativa</i> – o chwale Bożej w muzyce.	71
Bach – filozof muzyki	81
Etos muzyczny urzeczywistniony	85
Goldberg uwieczniony	89
Świat jest więzieniem, a śmierć – wyzwoleniem?	93
Rozdział II	
Iluzja postępu w muzyce	103
O tradycji muzycznej – katastroficznie	105
Wszystkie drogi prowadzą do Bacha	115
O dwóch rewolucjach muzycznych	125
O postępie w muzyce	137
Dwa spojrzenia na istotę muzyki	147
Historia pewnej transgresji	165

Rozdział III

<i>Musica sacra</i>	173
Protestancki chorał w katolickiej liturgii	175
Chorał – tchnienie wieczności.	183
Między sacrum i profanum	191
Boecjusz naszych czasów	197
Symbolika muzyczna	211
Wieczność i przygodność w muzyce	219
<i>Logike mousike</i>	231
O wychowawczych aspektach muzyki kościelnej	231
Jeśli sól utraci swój smak	243
Idealna muzyka liturgiczna?.	253

Wykaz skrótów

- KL SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej
Sacrosanctum concilium.
- PL *Patrologiae cursus completus. Series latina*, t. 1–127,
wyd. J.-P. Migne, Parisiis 1844–1904.
- PSP *Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy*, Warszawa 1969–
- STh *Summa teologiczna*, t. 1, tłum. P. BEŁCH, Londyn
1975; t. 15, tłum. TENŻE, Londyn 1966; t. 19, tłum.
F.W. BEDNARSKI, Londyn 1971.

Słowo wstępne

W historii refleksji nad istotą muzyki przez wieki ścierały się dwa nurty, oba wywodzące się z antyku: pierwszy to nurt arystoksenosowski, sprowadzający muzykę do domeny zmysłów, zwłaszcza słuchu, oraz pamięci, dzięki której pojedyncze dźwięki łączą się w melodię. Drugi nurt, szczególnie doceniany w średniowieczu, to nurt pitagorejski, który z kolei sprowadzał muzykę do liczb, czyli do sfery intelektu i spekulacji intelektualnych. Stąd właśnie wywodzi się określenie *musica speculativa*, a więc muzyka będąca przedmiotem oglądu intelektualnego. W średniowieczu uczony *musicus* badał relacje pomiędzy dźwiękami nie za pomocą zmysłu słuchu, lecz raczej wzroku: wglądał w dźwięki utrwalone za pomocą notacji muzycznej i w tym zapisie niczym w zwierciadle (*speculum musicae*) widział ukryte niezmiennie prawdy zapisane za pomocą boskich proporcji¹.

Już sam ten podział na dwa, konkurencyjne ujęcia muzyki – zmysłowe i umysłowe; cielesne i duchowe – sugeruje pewne podobieństwo muzyki, wszak dzieła ludzkiego, do samego twórcy muzyki i do jego natury, która

¹ E. WITKOWSKA-ZAREMBA, *Musica muris i nurt spekulatywny w muzykografii średniowiecznej*, Warszawa 1992, s. 5–7.

naznaczona jest podobną dychotomią. Określenie ‘zwierciadło muzyki’ można zatem rozszerzyć z tradycyjnego rozumienia, czyli muzyki jako odbicia Boskiej harmonii, także na postrzeganie jej jako zwierciadła, w którym może się przeglądać sam człowiek.

Genialne intuicje starożytnych na temat istoty muzyki zostały, niestety, w czasach nowożytnych zupełnie zapomniane i zastąpione językiem całkowicie nieadekwatnie ją ujmującym. Do rąk Czytelnika oddaję zbiór esejów, które napisałam w latach 2005–2015, poświęconych zagadnieniu wyjaśniania muzyki, współczesnej niemożności mówienia o jej naturze i istocie, nieadekwatności naszego języka i pojęć w zderzeniu ze spójnym i wspianym systemem rozumienia tego fenomenu w świecie antycznym. Eseje te podzieliłam, ze względu na poruszaną w nich tematykę, na trzy grupy:

Pierwsza grupa składa się z tekstów dotyczących antycznej teorii muzyki, jej rozumienia i tłumaczenia za jej pomocą zarówno natury całego świata, jak i natury ludzkiej, oraz zaadaptowania tego ujęcia przez Boecjusza i św. Augustyna do chrześcijańskiej filozofii i teologii muzyki. Zawarte tu eseje mówią także, jak ta synteza myśli była realizowana w praktyce, na przykładzie muzyki Bacha i mistrzów polifonii renesansowej.

W drugiej znalazły się teksty poruszające temat iluzji postępu w muzyce, a więc o tym, jak w kompozycjach Bacha została zachowana tradycja muzyczna, jak odmienne były drogi liturgicznej muzyki katolickiej i protestanckiej, o rewolucji romantycznej, która zburzyła raz na zawsze antyczne rozumienie muzyki i zmieniła także

podejście do praktyki wykonawczej, wreszcie o różnicy pomiędzy antycznym pojmowaniem tajemniczego związku duszy ludzkiej, muzyki i natury świata, a współczesnym wyjaśnianiem tych związków na przykładzie esejów Hansa Ursa von Balthasara.

Tematem trzeciej grupy tekstów jest w szczególności muzyka sakralna i liturgiczna. Mowa w nich o traktowaniu ze szczególnym pietyzmem chorału, zarówno gregoriańskiego (w tradycji katolickiej), jak i protestanckiego, o kryteriach pozwalających ustalić, jaka muzyka jest prawdziwie sakralna, o niepowetowanej stracie, jaką pociągnęło za sobą usunięcie z liturgii katolickiej sekwencji *Dies irae*. O delikatnej równowadze pomiędzy uduchowieniem i ucieleśnieniem w muzyce sakralnej. Wreszcie o szczególnej roli, jaką pełnią prace kard. J. Ratzingera, który dokonał syntezy całej dotychczasowej myśli zachodniej na temat muzyki, zwłaszcza sakralnej, i o tym, jak godzi w swoim ujęciu zachodnie i wschodnie podejście do roli muzyki liturgicznej.

Jednocześnie, ponieważ tematyka esejów mocno się ze sobą zazębia, pragnę z góry przeprosić za nieuniknione powtórzenia niektórych wątków.